

vel havde til hensigt at bidrage med oplysninger, der kunne stille hans eget arbejde i et dårligt lys. Men yderligere undersøgelser vil netop kunne belyse denne side af sagen.

Fremstillingen er autoritativ i det væsentlige, selvom enkelte detaljer kræver præcisering. Den udviklingslinje, Birgit Løgstrup afstikker for herredsfogedernes indflydelse på tinge som dommer, må revideres. Hun mener, at herredsfogeden indtil slutningen af det 17. århundrede var den udfarende kraft, hvorefter hans indflydelse sank i første halvdel af det 18. århundrede (i forbindelse med standens ringe stilling, uddannelsesmæssigt og socialt). Fra 1751 blev herredsfogeden igen den aktive part (i kriminelle sager), for sluttelig efter 1791 at blive superaktiv med det inkvisitoriske principps endelige gennembrud i proceduren. Bortset fra at overgangene var betydeligt mere glidende end antydte, så var herredsfogeden på ingen måde særlig aktiv indtil slutningen af det 17. århundrede, men spillede i overensstemmelse med procedurens akkusatoriske princip en passiv rolle.

Kortet s. 249 over herrederne vækker nogen undren. Det viser herrederne på basis af de middelalderlige sysselprovstier. Mon det ikke havde været muligt at finde et mere tidssvarende kort? Et enkelt punkt i fremstillingen illustrerer den udvikling, der med et slag kan foregå inden for forskning, og som Birgit Løgstrup derfor, da bogen blev skrevet, var ude af stand til at tage stilling til. Kort tid efter værkets publikation opstod diskussion om en hidtil fastslået kendsgerning: at der aldrig blev udgivet en samlet lovbog for politivæsenet i Danmark i lighed med Danske lov, selvom der i fortalen til denne blev proklameret en sådan. I løbet af det sidste år er en heftig debat opstået mellem kriminologen Henning Koch og retshistorikeren Inger Dübeck om rigtigheden af denne opfattelse (HT bd. 82:1 og *Danske og Norske Lov i 300 år* red. af Ditlev Tamm).

Jens Chr. V. Johansen

L. S. RAVN: *Lærerne i Nordslesvig ca. 1814–1920*. 1. og 2. halvbind. Historisk Samfund for Sønderjylland. Åbenrå, 1978. 375 s. + 159 s. Duplikeret, ikke i boghandelen. 110 kr.

Efter et liv i skolens tjeneste gik skoleinspektør L. S. Ravn 1961 på pension og har siden fundet kræfter til et bemærkelsesværdigt skole- og personalhistorisk forfatterskab om sønderjyske emner. 1966 udkom »Danskuddannede folkeskolelærere i Nordslesvig under preussisk styre« og i 1971 »Lærerne under sprogreskripterne 1851–1864«. Hans 1978 udsendte opslagsværk »Lærerne i Nordslesvig ca. 1814–1920« foreligger i to dupliserede halvbind i A4-format. 1. bind indeholder i alfabetisk orden 3.149 kortbiografier af lærere i Nordslesvig i det angivne tidsrum. 2. bind indeholder nordslesvigske landsbyskoler i alfabetisk orden med lærernavnene for hver skole i kronologisk rækkefølge, de nordslesvigske købstadsskoler ordnet på samme måde, og dernæst et afsnit om lærernes uddannelse på tyske og danske seminarier i tiden 1781–1920. I dette sidste afsnit finder vi både beskrivelser af uddannelserne og uddannelsesstederne, som især for den preussiske tids vedkommende påkalder sig interesse, og lister over de uddannede seminarister. Dog mangler de 664, der 1886–1920 blev dimitteret fra Haderslev seminarium, og Tønder seminariums dimittender. Dem kan brugeren finde hos Harboe Kardel: *Geschichte des Haderslebener Seminars von 1884–1920* (Åbenrå 1962) og hos Jens Lampe m.fl.: *Tønder Seminarie-Stat* (Åbenrå 1963).

De korte lærerbiografier har varierende længde, som dog sjældent overstiger 10 linier, i gennemsnit er de vel på en 5 linier. De mere fyldige indeholder fødsels- og dødsdatoerne og -stederne, forældrenes navne, faderens erhverv, ægtefællens navn, svigerforældrenes navne og erhverv, uddannelsesstedet, dimissionsåret, ansættelsesstederne med datoer og den biograferedes indplacering. De enkelte oplysninger er uden kildeangivelser, dog gives der

undertiden henvisninger til trykt litteratur. Da alle biografier er nummererede, er det let at genfinde de ligeledes nummererede navne fra skole- og seminarielisterne i den alfabetiske fortegnelse.

Det er et væld af skole- og personalhistoriske oplysninger, L. S. Ravn har samlet i dette værk, som vil lette arbejdet ikke blot for den historiker, der skal lave et par enkelte opslag, men især for den, der vil gå i lag med et større lokal-, skole- eller slægtshistorisk arbejde. Der er også en del trykfejl. Nordslesvig er lidt vilkårligt afgrænset som det område, der i 1920 blev genforenet med Danmark plus de 8 sogne syd for Kolding; bl.a. Ærø er ikke medtaget. En kildefortegnelse sidst i værket er lidet fyldestgørende. Men disse pletter er små i forhold til den nytte, man kan drage af forfatterens myreflittige arbejde.

Lorenz Rerup

JOHANN RUNGE: Sønderjyden Christian Paulsen. Et slesvigsk levnedsløb. Flensborg, Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. I kommission hos Padborg boghandel, 1981. 350 s., ill. 122 kr.

Johann Runge har siden 1974 ledet den studieafdeling, som 1963 blev indrettet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg. Efter historiske studier i Kiel og København fik han 1958 doktorgraden ved Kiels universitet for et arbejde om Christian Paulsens politiske udvikling. Med udvidelser og ændringer blev disputatsen 1969 udsendt som bd. 57 i »Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins«, nu med titlen: Christian Paulsens politiske Entwicklung. Ein Beitrag zur Analyse der Entwicklung des dänischen Bewusstseins in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts im Herzogtum Schleswig. Det er denne på en intensiv nærlæsning af Paulsens papirer, breve og skrifter byggende undersøgelse, der udgør grundlaget for Runges danske bog: *Sønderjyden Christian Paulsen, et slesvigsk levnedsløb*. I forhold til den trykte udgave af disputatsen er den danske skildring både forkortet og udvidet. Strøget er hele noteapparatet og nogle forklaringer, som skyldes hensyn til tyske læsere, mens andre afsnit må være faldet for ønsket om, at bogen »må finde ud til brede kredse af den befolkning, der stod Chr. Paulsens hjerte nær, de dansktalende sønderjyder og sydslesvigere« (s. 345). Tilføjet er bl.a. Paulsen-familiens stamtavle, lidt om hans virksomhed i Flensborg efter 1849 og en række personlige træk, så den danske fremstilling giver mere end blot udviklingen i Paulsens politiske tanker. Tilføjet er også en del stof, der belyser den nationale udvikling i datidens Slesvig. Det er ret traditionelt gjort. Runges bog udfylder dog med henblik på dens centrale emne helt klart et længe følt tomrum. Christian Paulsen blev med den særprægede udvikling, han gennemløb, med Knud Fabricius' ord den første sønderjyde, og indtil Runges skildring forelå, var den sidste og eneste større danske skildring af manden den, som venen H. N. Clausen gav få år efter hans død i 1857. Men af Johann Runges forskellige skildringer må den trykte disputats fortrækkes, ikke blot for det store noteapparats skyld, men også på grund af dens slebne og velpointerede sprog.

Lorenz Rerup

HEINRICH BODENSIECK (Hrsg.): Preussen, Deutschland und der Westen. Auseinandersetzungen und Beziehungen seit 1789. Zum 70. Geburtstag von Prof. Dr. Oswald Hauser. Göttingen, Muster-Schmidt Verlag, 1980. 351 s.

I november 1980 fyldte historikeren *Oswald Hauser*, der har virket først i Kiel og fra 1964 i Aachen, halvfjerds år og i den anledning udkom et festskrift med 17 afhandlinger omkring fællestemaet: Preussen, Deutschland und der Westen.